

Inondik ez banu arrazoinik

Egon denak baizik ez daki uda-berrian gauak zein diran goxo Parise irian. Baina irur euskaldun ginan eta gainera Euskal-erriaren ekonomiaz egindako itzaldi batetarik ateratzen ginan: Euskal-erria gaindi genbiltzan amets ta guzti, Bakoitza bere alde, txosten, berri ta iritziak emaiten asi baginan, geroago danak nasteka. Guretarik zaarrena bere biotz on ta onestateagatik ezaguna da Euskal-errian, baina neretzat anbat gaixtoago, erriaren kontuan aoa irikitzen nuan aldi oro "Inondik ez nuan arrazoinik; gaztea nintzan, erritik urrun-bizi nintzan eta, egia esateko, esperentzia gabekoa". Zoritzarrez aitortu bear dut ez naizela ez ilik, ez politika eginik, gainera Euskal-erritik urrun jaoia ta bizia naizela. Baditeke begia frantsestu zaidala, baina erria gaizki zebilela, arrotzek zeukatela gobernuarekin erru guzua entzuna nuan. Batzuek ere, amar urte horietan oi duten bezela, sine-tserazi nai zidaten euskaldun guziak lege zarzale horietarik omen direla. Irur aste llabur dire olako galdera andieri erantzun emaiteko: beraz, nere testigui argitasun ixurtzeko, euskaldun askori galdetu edo kofesatu dizkiet falta zaizkidan matiz asko.

Frantzira pasatu zan ingeles bat, alako batean. Itsas-ontzitik jaistean ez aal zuan frantses ille-gorri bat ikusi, eta bereala zuan idatzi etxera, frantses andere guziak ille-gorri zirela. Neri gutxiagorik ez zitzaidan agituko, ainbeste ezagutzen nituan zale, istak eta tiarrak beti jarraitu banitu. Pena andia daukat, baina, naiz bakoitzak esan didan euskaldun guziak bere irizkide dituela, euskaldun geyenak ez-axolik ederrenak agertu zaizkit, erriketa kontuan. Amaika aldiz entzun ditut, han, hortxe eta Euskal-erria gaindi bakarrik nentzela, jende geyenak alderdi gauzetarik urrun dabiltzala erakusten duten esaerak.

Euskal-erria gaindi, maletak eskuan, errez eta oparo dabila larru

orizko kanpotar jendea: bi urtez zer ugoldea! Ezin uka jende horiek Euskal-erriari egiten diotela kalte. Eibar'en jakin dudanez, erriko langillei sobrazko orduak galarazten diozkate. Ezin uka gainera lur-lanaren eboluzinoak askatu langillei lana zor zayela. Euskal-erriak laster ez du danentzat tokirik izango. Zorionez, Frantziak etxegintzan milioi erdi bat langille falta ditu. Frantziak Argelia-n bere seme asko dituan bitartean eta Argelianoen etorrera debekatua dagoano, Espafia-ko langillek sobra izango dute nora joan. Ia Parise-ko Metroan, Sizilianoekin batean, Cacerëñoak dire maiz nabari direnak. Ogiaren billaketa ortan zuen aldeko euskaldunek ere Frantzi-ko bidea ar ez balezate, gure erriak bere nortasuna gal-arriskurik ez luke. Euskal-erriaren geroa zer izango dan, zein profetak lesaiguke tronpatu gabe? Bakarrik dakiguna, gazteek egingo dutela. Gazte horiekin ibilli naiz, konturatu ere bai, ikasleak eta kulturazale batzuk kenduz geroz, geyenek ez dutela, lan gogor batetik ateratzean, futbolaren eta bizikletaren alderdia baizik jarraitzen.

Bizi-moduaren atzapar pisua, Espafi guzian, kultura kontuetan ezagun da. Euskal-errian pintoreak dauzkatzutela konturatu naiz, baina publikorik oraindik ez. Erdal-idazleak gutxi dira eta dirudienek beren liburuak ere nekez saltzen. Musikaren aldetik, festivalen bat edo beste izaten da; kantari-koru onak badire. Radio nazionalak ixurtzen duan zartagi-musikak, aldiz, luzarago aipatzea ez du mezezi. Besterik ezean, Euskal-errian azkarrenik eta ederrenik bizi dana erri-musika da. Publiko eder izan lezake, astia, giroa eta bear bada gizartean tarteko klase bat falta ez balitz.

Euskeraren bizi kontuan, errien artean izan oi dan erri-xokokeri eta urgulluarekin, lagun bakoitzak auzoan ikusi du euskera iltzen. Bizkaya-n, Nafarroa-n ere beera dihoakigu euskera. Gipuzkoaren aipamenik oraindik ez baitut entzun, nere aldian erri euskaldunetan euskaldunena dan hortan euskera zertan dagoan esan dezagun: Deba-n, Zumaya-n, Errenderi-n, Ondarrabi-n, Irun-en, Tolosa-n eta Eibar-en, ume geyenek ez dute kalean euskerarik egiten ta, Zumaya-ko andere batek esaten zidanez, etxean bortxaz ere ezin eragin. Neskek gainera erri geyagotan euskera baztertzen dute, ezertarako zerbitzatzen aal ez dalako, itsusi dalakotz, asto dalakotz. Ezkonberriak ere asiak dire esaten geroan izango diren eskolekin etxean baino obeto ikasiko dutela. Kanpotiarren ugoldea jasaiteko euskera aski azkar izango ote da, bere gazteak toki askotan arbuyatzez azken astinaldi bat emaiten diotela?

Euskeraren idatz-kontuan, alderdi batzuek gure izkuntza zabal-kunde ta elburu bezela artu dute, baina alderdikide geyenen eta erri-izkuntzaren salbatzeko elburuak antzu atera dire; kultura-kontuan bultzada on bat eman dute. Estonagarri liteke eguzkipeko erri batean

idazleak ados eta konforme balire: Euskal-errian orobat. Idazle-ezta-baida horietan bada nun parre egin, sutu nai ez duanak. Batak besteari eskua bortxatzeko, edozein azerikeri zillegi da. Batak indarra, besteak broma. Bil itzatzu, edozerez edonola, euskeraz idatzi duten zure irizkideak, idazle-izena ipini iezu. Esaiezu oparo idazteko, errez esango dezu gero: "Idazlerik geyenak gure tendentzikoak dire." Ondo dakite hori bilkura txiki bat eratu zuten batzuek, ikusteko gero bizpairur lagunen ordeztatu idazle ta ez-idazle ugolde bat sartzen. Nagusi zirela erakutsi zuten eta bilkura txiki horren buru gelditzeko lanak naasi. Gero ta geyago dire zorionez alderdi ta euskera kontuak be-reizten dituztenak; horiei buruz diote besteek beren alderdiek arbu-yatuak, txepelak, susmo txarrez beteak edo eroak direla. Euskera anartean presarik gabe batasunera dirudi doala. Ordu dizuet aipatzea Euskal-errian egiten aal diren linguistika-asmaketa ederrak. Huna Bonapartek arkitu ez dituan laur dialektu: Mendiola'ko dialektua, S. Barandiaran'ekoa, Bizkai-ko vascoa ta Gipuzkoa-ko azkuentzea. Marka ona deritzat idaz-euskerarentzat: gaixo dana laster ilgo da, sendo dana biziko. Euskal-kulturaren egiazko guduka ez dago itzetan, funtsean baizik. Bi eskola nagusi ari zaizkigu, garoak euskerari da-mayon gorotz-usaina galerazi bearrez. Batak, helenista edo latinista, liburu-itzultzale dire; besteak modernista, euskal-autore zaar, oraiko frantses eta alemanetan interesatzen dire. Esaten badizut maisutasun-pekaturia egozten diola batak besteari, ez zaitu estonatu bear, idazleek, kolegioan neskek bezala, elgar maite baitute. Helenisten artean apaiz eta fraile asko dire, modernisten artean eliza-gizon gazte batzu eta laiko asko: au esanda dakidan guzia dakikezu.

Bere buruaren kritika, eguzki-aldeko errietan oso erabilia da, eta egilearentzat marka gaisto. Arriskua txikiago izango dut eta euskal-dunen bi oitura gaixtok aipatzea merezi dute. Grafomania Euskal-errian oso zabaldua dan mania bat dugu. Grafomana izatea gertatzen zait batzuetan, baina ez-jakinaren aitzakia badaukat: jende adinez-koen artean, ordea, gertatu zait ikustea oitura hori on bezala etsia dala. Ots, ba aal da arrotzei erakusteko gauza ederragorik euskal-liburuz betetako liburutegia baino? Danak dauzkagu berrogei ta amar urte horietan euskeraz agertu direnak: Edestia, txardin-arrantza amargarren mendean, Ilias-ena, Urlia-rena, papueratik eta latinetik itzultitakoak, zer liburu lodi, mardulak!: danak irakurri ditugu. Ki-loka saltzen bada literatura, guk ere noski pisuzko gauzak dauzkagu. Nolazpait itzultitako liburuak baztertuz, gure euskal-idazleen burutik zer atera da azken urteetan? Amar bat liburu kenduz geroz, txinpart bakanez betetako aize-bolarak, uskeriaren korronteak eroaiten di-tuanak. Berrogei ta amar urtez euskeraz idatzitakoak erderaz itzul bagenitza, kendurik izkuntzaren lillura, zenbat tellatu gorri, leyo ber-

de, idi-pare garo-gurdiari tiraka, aspaldi Elissanburu-k eta Agirre-k ondo pintatutakoaren zenbat kopia gaisto! Liburutegia horiekin aisa betetzen da, bainan burua... Bigarren mania lenengotik dator. Euskal-liburu guziak erosten dituanak, maizenik danak ederresten ditu euskeraz direlakotz, ez beren balioagatik. Liburua erosten da laguntzeagatik eta maizenik autorea, kritika gabez, bide txarretik ez da baztertzen.

Gauza batzuetan neurria falta zenutela, zion Iratzeder lapurtar poetak; gainera, Frantzi-aldean bageneukala zion. Zor dizuet, beraz, bi itzez, gure aldeko errien berri, eta aitortu bear honekin gure neurria aizearen ta utsaren neurria dala. Zer neur genezake, otoi, gure neurriarekin, gure kutxak utsik daudelarik? Gure aldeko Ikasle Euskaldunen aurrean itzaldi gogor batean zion Lafitte jaunak zein ziren euskeraz idazten zuten laikuak: periodista izen-lerro bat eman zigun, kultura-aldetik ezer balio ez dutenak. Lafitte jaunari laiku idazle baten izena aztu zitzaion. Aldiz, ura zan idazle-izena merezi zukean bakarra, Jon Mirande, bainan, ofizioko oitura dalakotz edo *Herria*-n idazten ez dualakotz, ez du aipatu. Apez-fraileen artean euskaltzaleak badire: poeta dan Iratzeder, teatrolari diran Larzabal ta Giltzu jaunak, Lafitte jauna eta periodista batzu. Frantzi-aldeko ikasle laikuen otza euskera-kontuan aipagarri da. Lafitte jaunarekin eztabaidan zuen aldeko kultur-arregurak aipatu ditugunean, euskeraz zekiten ikasle horietarik batzuk zeuden aspertuta ta besteak gosez arrausika joan bearrez. Amabiak inguru jo zutenean, presa zuten bukatzeko. Mutil onak izaki eta ekonomi-gayetan, soziologi-gayetan asko dakitenak, uste gabeko euskaldunak gelditu dire.

Euskal-errian alde onik ez dudala arkitu ez uste. Beste urtez bezela etortzen geran Frantzi-aldekoek esaten aal dugu, naiz ez gauden beti zuekin konforme, guziez ongi atotsiak izaten gabela. Gustatzen zaizkigu zuen artean baten onore-sendimendua, bestetzuen kultura edo alakoren erromantismoa. Badire asko oraindik *tasun* andi batzuen zai daudenak: areta lege berriek ez dute ez ekonomiari ez izkuntzarik derrigorrez salbatzen. Amargarren aldikotz eta Mirande baten ondotik esana izan bedi ingelespean bazirela 400.000 irlandera mintzatzen zirenak; orain, bere jabetasun eta guziarekin, 35.000. Frantzi-aldeko eskoletan euskeraz irakasteko asteen ordu bete zuzen da. Frantzian maisuek ondo irabazten baitute, euskaldun maisuak ez dire falta, baina Euskal-erri guzian Xuberotar andere batek baizik ez du baimenik eskatu.

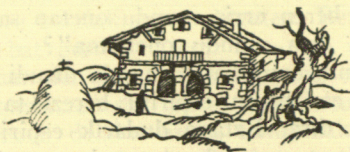
Horra zer ikusten eta entzuten aal dan, erriz-erri alderdikideen ikustera joaiteko ordez egiazko erri xumeari urbiltzen gatzazkionean. Badakit nere adiskide zaar bat arrituta egoiten dala eta pentsatuko duala diñitatea falta zaidala, galduaren aitzakian, kalean naiz

trenean, izketan asten naizenean. Ez aal dut hala ikasi, edozein izke-
talditan *soin* itza sartzez, ez Bizkayan ez Gipuzkoan erriak ez duala
“gorputz” bezala ulertzen? Gure Xubero-zokoko euskeran banekien
suñian esaten zala “en los hombros” adierazteko: huna nola berriz
ikasi dudan.

Kuadru honen bukaeran, baliteke oraindik ez dudan inondik arra-
zoinik: oi, hala balitz! Illunegia bazaizue nere kuadrua, ez uste arren
zuen aldean itxaropenik ez dagonik. Gure zorriak billatzea ez da
inorentzat gustuzko lana izango; beraz, euskaldun baten berotzeko
gure erriaren ederra azaldu bear bada, ez akatsak zoko batean gor-
de. Berdin berotu nai duzutenaren aurrean, egun edo biar, oyalak
eroriz gezurrak sekulakotz etsiraziko baitio.

D. PEILLEN

BILBAO' TIK

EUSKERAREN EGUNA BILBON

Euskaltzaindiko R. M. Azkue katedrakoak antolatuta meza bat esan zen Eskolapioetan abenduaren leenbiziko egunean, Aita Berriatua-ren "Lagunarteko mezea" erabili zelarik irakurle eta meza-entzuleen galde-erantzuneratako. Aita Martzel Pasionistak egin zuen predikua, izugarrizko erreztasun aundiarekin eta oso argi.

Euskal-erria judu-erriarekin konparatu zuen, nola aldi batean juduak beren garbitasuna ta beren oiturak sendo gorde zituzten; eta onetan eredutzat jarri zituen.

Baiña, egia esan, ez ote gara asiko euskaldunak ere profetak sorturik euskal-mesias baten etorrera zabaltzen, eta gero judueri gertatu zitzaizen bezala, beren erria mundu onetan salbatu bearrean, esatea: "Nire erreñua ezta mundu onetakoa"?

Izan, juduekin antz apur bat badugula dirudi. Aiek munduan barrera zabaldu dira eta beren espiritu berezi ta sendoagatik gauza askotan nagusi egin dira. Eztago dudarik espiritu oso bikaiñekoak direla. Eta beren oitura zaarrak eta erri-ametsak utzi eztituztelako gauza askotan nagusi izanik gorrotatuak izan dira.

Baiña beti gertatzen da xede ametzezkoetara eltzeko; diruaren eragiña eztela ia ifioiz izaten ametsen eragiña, elkarren xedeak topo egiten dutenean baizik.

Ala ere aiekin ditugun antzak oso itxurazko eta azaleko direla esan bearra dut, gaur egunean beintzat. Aita Martzel-ek etzuen egin nai, dudarik gabe, metafora bat baizik, euskaldunak bultzatzeko erlegiñoa eustera, oiturak eta birtuteak gorderik.

AMA VIRGIÑA SORTZEZ GARBIARI IRURREN BAT

Jesuiten Ikastetxeko Eleizan irurren bat egin zaio euskeraz Ama Virgiña sortzez garbiari abenduaren sei, zazpi ta zortzigarren egu-

nean. Eleiza beterik egon da eta Aita Franzisko Etxeberria, Olabide-ren Biblia argitaratzeko asmotan dabilena, izan da sermolari. Aurten egin da leenbizi irurren au eta gogo bizia dago ontaz usuario bat sortu dedin.

AURREN EUSKAL-ESKOLAK

Asi da Bilbo-n San Nikolas-ko ikastetxean aur euskaldunentzat ikastaroa. Ikaskizun guztiak euskeraz egiten dira eta geroago ta gente geiago dijoa.

ASTIZ-EN ERAGIÑA

Bilbo-ko "La Gaceta del Norte"-ko Astiz periodistak sendo ekin dio aurren eskolako euskal-ikaskuntzak direla-ta. Izan du erantzuna Bizkaiko eskoletan kargua duen emakume bategandik. Sekulako giroa sortu da euskeraren inguruan, iñor ezpaita ausartzen aren kontra itz egiten, bere alde baizik. Eztago dudarik bide oso onean jartzen dela euskera etsairik ez izatearekin.

ERRIETAKO EUSKAL GIROA

Errietan ere geroago ta giro beroagoa nabaritzen da eta asi dira nolabait euskeraren inguruan.

Astrabudua-n euskal kanten bidez diardue euskerak an dituen sustarrak erne ta lore berriak eman ditzaten. Bereala asiko dira euskerazko teatro lan bat gertatzen ere.

Errietan egin bear den leenbiziko zeregiña euskeraz gaizki mintzatzen den ustea garbitzea da. Sortu baledi euskaldun bakoitzaren buruan ongi mintzatzen delako ustea, izkuntzak berarekin daraman benetako euskal-espirtua sendotuko litzake, eta onela izkuntzaren revalorizaziño aundi bat lortuko. Baiña kontuz ibili bear da gezurrezko euskal-espirtua sartzeak duen arriskuarekin: anarkia sortu ditek norberaren izkuntza-sisteman eta espirtuaren flakezia.

Espirituak, sendotuko dituen eragiñak bear ditu eta ez naastuko dituenak.

Beste toki batzuetan ere asi berriak dira, lengoez gaiñera.

ALFONSO IRIGOYEN